

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE

Název projektu:	Ostravské haldy
Autor:	Vladimír Matuš
Místa realizace:	ZŠ Ostrava, Matiční 5; Muzeum OKD; ostravské haldy
Klíčová slova:	halda, klíčové kompetence, propojení předmětů, kulturní instituce, kulturně-historické dědictví, výstava

Obsah:

I. Anotace.....	2
II. Kontext.....	2
III. Východiska.....	2
IV. Cíle.....	3
V. Realizace	5
VI. Závěr a zhodnocení	7
VII. Pomůcky a materiál.....	7
VIII. Zdroje informací	7
IX. Výsledky uskutečněné dobré praxe	7
X. Budoucí perspektiva příkladu dobré praxe.....	8
XI. Odkazy na kontaktní osoby a adresa	8

I.

I. Anotace

Město Ostrava je vnímáno širokou veřejností jako místo, jehož kulturní a životní prostředí zcela zásadně, a většinou negativně, ovlivnil průmyslový vývoj v posledních dvou stoletích. Dnes se však situace hodně mění a to, co dříve vzbuzovalo despekt, začíná být hodnotné a mnohdy i krásné (těžní věže, areál Dolních Vítkovic atd.). Nejinak je tomu i v případě zásahu těžby do krajiny – ostravských hald.

Tento projekt svým tématem reagoval na zatím nesmělý růst zájmu o haldy jako místa, která k Ostravě již dávno patří, a která dotváří neopakovatelný ráz zdejší krajiny. Na druhé straně reaguje také na prozatímni neznalost a nezájem většiny Ostravanů o ně, a o své bezprostřední okolí vůbec.

Popisovaný příklad dobré praxe ukazuje jeden z možných způsobů, jak lze atraktivní formou seznámit žáky s místním specifíkem města, ve kterém žijí (chodí do školy), a na tomto podkladě prostřednictvím propojení několika předmětů, realizovat další vytyčené cíle: rozvíjení klíčových kompetencí žáků, očekávaných výstupů ŠVP ve vzdělávacích oblastech český jazyk a literatura, matematika, dějepis, člověk a společnost, výtvarná výchova, přírodopis, práce s počítačem a stanovených cílů průřezového tématu environmentální výchova.

PDP byl zároveň předem koncipován jako příklad dobré spolupráce školy a místních kulturních institucí (Hornické muzeum OKD, Archiv OKD, Klub českých turistů Ostrava). Žáci tak měli možnost seznámit se s činností a posláním těchto institucí, škola zase může v navázané spolupráci pokračovat i po skončení projektu. PDP byl realizován v měsících září 2007 až leden 2008. Této realizaci předcházela půlroční teoretická praktická příprava. Závěrečným nebo finálním výstupem projektu byla prezentace výsledků práce žáků na výstavách v Hornickém muzeu a ve škole.

II. Kontext

Naše škola se nachází v centru krajského města. Žáci prvního a druhého stupně navštěvují dvě různé budovy, přičemž budova druhého stupně sídlí na ulici Matiční 5. Školu, která je zároveň fakultní školou Pedagogické fakulty Ostravské univerzity s rozšířenou výukou cizích jazyků, navštěvuje okolo 650 žáků, z toho druhý stupeň 250 žáků. Více jak polovina dojíždí z ostatních městských částí, úzká skupinka pochází z okolních měst. Blízkost školy nejznámější haldě Ema a rozptýl bydliště našich žáků byl jedním z důvodů, proč pro daný projekt zvolit téma haldy. (V Ostravě na různých místech ještě existuje asi 20 hald).

Cílovou skupinu tvořilo 22 žáků jedné třídy osmého ročníku. Šlo o třídu nejazykovou, kde se nacházejí dva integrovaní žáci se SVP, u dalších dvou žáků je učitelům doporučována určitá tolerance.

III. Východiska

Ve školním roce 2007/2008 začala i naše škola vyučovat podle Školního vzdělávacího programu. Předpokládá se, že v jeho rámci budeme postupně realizovat výuku na základě i časově dlouhodobějších projektů. Jelikož ale s takovými projekty prozatím žádné větší zkušenosti nemáme (škola organizuje projektové dny pro všechny třídy s jednotlivým tématem jako například Vietnamský den, Den vody atd.), uvítali jsme možnost si takový projekt vytvořit a zrealizovat, i když prozatím mimo ŠVP, s žáky, kteří zároveň plní výstupy Vzdělávacího programu Základní škola 16847/96-2).

Projekt byl dále realizován i z potřeby vyzkoušet si možnost provázat vzájemně vzdělávací obsah jednotlivých předmětů. To samozřejmě předpokládalo součinnost mezi vyučujícími, častou komunikaci a osobní úsilí, které šlo často za hranici pracovní náplně a úvazku učitele, dále podporu vedením školy a v neposlední řadě i určitou finanční částku, která byla čerpána v rámci projektu Metodika pro implementaci Výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví do Školních vzdělávacích programů (CZ.04.1.03/3.1.15.2).

Jelikož šlo o časově náročný projekt, bylo nutné upravit tematické plány v předmětech, ve kterých byl realizován. Často šlo jen o časové přesunutí témat v rámci jednoho pololetí, popřípadě školního roku. V předmětu dějepis, který ve vybrané třídě vyučuji, a který se stal i z tematických důvodů přímo organizačním předmětem (probíhala zde přípravná fáze projektu, celá organizace a hodnotící aktivity), bylo nutné počítat s určitým zpožděním klasické výuky 8. ročníku. Z tohoto důvodu bylo v tomto školním roce upuštěno od rozšiřujících témat. Také se počítalo s tím, že za celé první pololetí bude výslednou známkou z dějepisu zhruba z 50 % utvářet hodnocení práce na projektu.

Naši učitelé byli předem (květen 2007) seznámeni s úkoly, které budou v průběhu realizace projektu s žáky plnit. Měli možnost sami navrhnout formy a metody práce, způsob hodnocení a předložit požadavky na zabezpečení materiálu a pomůcek, které budou potřebovat. Předpokládalo se také, že žáci budou zadané úkoly plnit společně většinou prostřednictvím skupinové práce a kooperativního vyučování. Dále si mohli volit speciální úkoly jako práci navíc, kde mohli uplatnit své specifické dovednosti a schopnosti. Prostor pro seberealizaci zde mohli najít zejména žáci se specifickými vzdělávacími potřebami.

IV. Cíle

Hlavním cílem projektu bylo probudit v žácích zájem o místo, kde žijí, ke kulturně-historickému prostředí, které je třeba respektovat, rozumět mu a chránit je. Prostředkem k tomu má být atraktivní výuka, která s sebou nese plnění dalších očekávaných cílů: seznámení se s činností a posláním místních kulturních institucí (Hornické muzeum, Archiv OKD, Klub českých turistů Ostrava), rozvíjení klíčových kompetencí žáků a plnění výstupů daných ŠVP. Cíle projektu se tedy ztotožňovaly s cíly zaváděného Školního vzdělávacího programu. Navíc projekt nabídl žákům možnost ověřit si využitelnost poznatků a dovedností získaných ve škole i v praktických situacích.

Další cíle projektu byly stanoveny tak, aby byl žák schopen:

- popsat činnost a poslání muzea, archivu

- uvědomit si společenský přínos takových institucí jako je například Klub českých turistů
- vyhledávat, třídit a prezentovat získané informace a uvádět jejich zdroje
- vymýšlet a navrhnout témata pro svou práci
- podle zájmu se zařazovat do pracovních skupin
- prezentovat výsledky své práce
- vytvářet výstupy s cílem předat nabyté informace ostatním žákům a veřejnosti
- kvantitativně vyjadřovat získané informace
- prezentovat informace v textové, grafické a multimediální formě
- určovat rostliny rostoucí v regionu
- pracovat s klíčem a atlasem rostlin, hub a dřevin
- poznávat vybrané nerosty a horniny
- zhotovit jednoduchý herbář
- odvodit na základě pozorování závislost přizpůsobení rostlin prostředí
- rozvíjet cit pro kompozici plochy a výtvarnou linii
- rozvíjet představivost a tvořivost
- vytvářet plastickou a prostorovou tvorbu
- citlivě užívat výtvarný materiál
- vyhledávat hlavní myšlenky v odborném textu a na jejich základě zpracovávat výtah
- vytvářet gramaticky i věcně správný písemný projev

Žáci byli v průběhu projektu vedeni k rozvíjení vědomostí, dovedností, schopností či postojů, které lze nalézt v klíčových kompetencích, například:

Kompetence k učení

- učí se samostatně, organizuje a řídí si vlastní učení
- vyhledává a zpracovává informace potřebné k učení
- posuzuje výsledky své práce, hodnotí se
- plánuje si své učení

Kompetence sociální a personální

- spolupracuje ve skupině
- pomáhá druhým
- respektuje ostatní
- dokáže požádat o pomoc, pokud je to potřeba
- dokáže ocenit práci ostatních

Kompetence pracovní

- při práci neohrožuje sebe ani druhé
- dodržuje domluvená pravidla pro práci
- pro práci volí vhodné pomůcky a oblečení
- zodpovědně dokončuje práci

Kompetence k řešení problémů

- rozpoznává problém a umí ho pojmenovat
- hledá různé možnosti řešení problémů
- hájí své řešení pomocí argumentů

Kompetence občanské

- dokáže se zodpovědně rozhodovat a být za své rozhodnutí zodpovědný
- dokáže projevit pozitivní postoj ke kulturním hodnotám

Kompetence komunikativní

- aktivně naslouchá druhým
- zapojuje se do diskuse
- vhodně argumentuje
- jeho písemný a ústní projev je logicky správný

Aktivity našeho projektu taktéž úzce souvisí s některými průřezovými tématy:

Osobnostní a sociální výchova

- *seberegulace a sebeorganizace* – organizace vlastního času, plánování učení a studia, stanovování osobních cílů a kroků k jejich dosažení
- *kooperace a kompetice* – rozvoj individuálních a sociálních dovedností pro spolupráci

Výchova demokratického občana

- *občanská společnost a škola* – formy participace žáků na životě místní komunity, spolupráce školy se správními orgány a institucemi v obci

Enviromentální výchova

- *ekosystémy* – kulturní krajina, pochopení hlubokého ovlivnění přírody v průběhu vzniku civilizace až po dnešek
- *základní podmínky života* – přírodní zdroje, zdroje surovinové a energetické, jejich vyčerpatelnost, vlivy na prostředí
- *lidské aktivity a problémy životního prostředí* – změny v krajině krajina dříve a dnes, vliv lidských aktivit, jejich reflexe a perspektivy

V. Realizace

Projekt „Ostravské haldy“ byl s žáky realizován v měsících září 2007 až leden 2008. Žáci pracovali jak v budově školy, tak v terénu na haldě Ema, v Hornickém muzeu a v Archivu OKD. Byly do něj zapojeny tyto předměty: Český jazyk a literatura, Matematika, Dějepis, Občanská výchova, Výtvarná výchova, Práce s počítačem a Přírodopis. Projekt byl organizován jak formou běžných vyučovacích hodin, tak také pomocí jednotlivých exkurzí a dvou projektových dnů.

Této vlastní realizaci předcházela teoretická a praktická příprava autora PDP, která zahrnovala semináře a konzultace na Pedagogické fakultě UK v období únor až červenec 2007. Během tohoto období byl projekt také naplánován. Důležitým prvkem plánování bylo organizační zajištění partnerů akce.

Vlastní realizaci s žáky lze rozčlenit do tří fází:

Příprava –motivace	(září)
Vlastní realizace	(říjen – prosinec)
Závěr a zhodnocení	(leden)

Příprava – motivace

Přípravná fáze probíhala v měsíci září, a to zejména v hodinách dějepisu. Žáci se seznámili se základním tématem projektu, zjišťovali sami informace o něm a pokoušeli se vymyslet vhodné aktivity, které by se daly realizovat v předmětech osmého ročníku. K tomu jsme využívali zejména metodu myšlenkových map. Žáci si nejprve ve skupinách utřídili pojmy související s haldami na lístečky, a teprve na jejich základě vytvořili mentální strukturu. Ke každému pojmu takto vytvořené mapy pak přiřazovali příslušný předmět, ve kterém by se dala realizovat aktivita, která se nějakým způsobem vztahovala k danému pojmu mapy. Nakonec ve spolupráci s učitelem bylo nalezeno sedm možných předmětů pro vymyšlené aktivity.

Jako vhodný motivační a nakonec i didaktický prostředek byl na úplném začátku projektu použit skupinový pětilístek na termín halda. Bylo to poprvé, kdy byl tento pojem (halda) učitelem vysloven. Předpokládalo se, že žáci budou mít s tímto pojmem určité potíže, že jej nevystihnou zcela přesně. Postupným zjišťováním informací v tisku, odborné literatuře, na internetu, a také v rodinách, žákům stále více docházelo, že se jejich předvedění na vypracovaných pětilístcích úplně neshoduje s tím, co se nyní dovídají. Zajímavé pak bylo vytvoření pětilístku na konci projektu, tedy asi po čtyřech měsících, kde se projevila změna v postojích žáků k haldě. (viz. Přílohy)

Vlastní realizace

Realizační fáze byla zahájena v říjnu postupnými exkurzemi v muzeu, archivu a na haldě. Sběr informací vyvrcholil projektovým dnem v listopadu. Žáci si vybrali, zda chtějí pracovat v archivu či na haldě (archiváři a přírodovědci). Přírodovědci se ještě dále rozdělili na tři stejné skupiny, které pak v terénu plnily úkoly dané předem připravenými pracovními listy (viz. Přílohy). Šlo o určování a popis rostlin, dřevin a hub podle klíče, bonusovým úkolem bylo nalezení zkameněliny. Žáci v archivu zjišťovali informace pro vytvoření mapy dolů a hald v Ostravě, což měl být jeden z výtvarných výstupů projektu. Jejich tvorbou ve výtvarné výchově (mimo tuto mapu žáci vytvořili ještě prezentační plakát a model haldy) a následnou prezentací všech výstupů v Hornickém muzeu a ve škole vyvrcholila realizační fáze projektu (viz. foto Přílohy). Prezentace ve škole byla navíc pro žáky a učitele připravena i v multimediální formě. S pozvánkou žáci v předvánočních dnech nezapomněli ani na potřebné spoluobčany a obeslali všechny ostravské domovy důchodců.

K realizační fázi patřily tyto i další dílčí úkoly, které většinou žáci plnili formou samostatné domácí práce: po celou dobu projektu byl veden deník, byla vytvořena sbírka zkamenělin, herbář, dotazník pro žáky a tři informační panely, které se zabývaly vším, co nějakým způsobem souvisí s existencí hald na Ostravsku. (složení hlad, jejich rekultivace, život tzv. haldářek atd.).

VI. Závěr a zhodnocení

Každou jednotlivou aktivitu během celého projektu doprovázela zpětná vazba formou dotazníku (viz. Přílohy). Pokud to bylo jen možné, měli žáci možnost provádět hodnocení své konkrétní práce. Po celou dobu si každý žák vedl své vlastní portfolio, kde shromažďoval výsledky práce své i skupin, kam v průběhu projektu patřil. To mu pak posloužilo pro závěrečné sebehodnocení, jehož posledním bodem byl vlastní návrh známky. Tento návrh pak musel u spolužáků a učitele obhájit. Práce některých žáků byla tak výjimečná, že zasloužila zmínku na vysvědčení a odměnu ve formě knižní publikace.

VII. Pomůcky a materiál

Listy A4, balící papír, popisovače, pastelky, gelové rolety, dekorativní drť, lepidla, samotvrdnoucí hmota, akrylové barvy, přírodní štětce, fotokarton, vlnitá lepenka, špachtle na hmotu, tupovací štětce, igelity, výstavní panely, papíry do tiskárny, výkresy, izolepa, sáčky, lupy, barevné papíry, fotografický papír, naplň do tiskárny, fotografický přístroj, scanner, kopírovací přístroj, PC, PC programy, sešity v tvrdých deskách

VIII. Zdroje informací

internet, denní tisk, kulturní instituce, osobní vědomosti a zkušenosti rodinných příslušníků žáků

IX. Výsledky uskutečněné dobré praxe

V průběhu projektu byly splněny všechny stanovené cíle. Myslím, že pokud by některý z žáků měl v budoucnu možnost a zodpovědnost rozhodovat o těchto ostravských realitách, nebude se řídit pouze jediným kritériem dnešní doby, tedy finančním ziskem, ale že jej bude ovlivňovat i pozitivní vztah k místu, které měl během práce možnost blíže poznat. Navíc se škole podařilo překročit hranice budovy a navázat konkrétní spolupráci s konkrétními místními kulturními institucemi, ve které, třeba i v pozměněné formě, může pokračovat v budoucnu. Ověřili jsme si, že rozvíjení klíčových kompetencí v terénu, při reálných a smysluplných úkolech, se u žáků daří mnohem lépe, než na modelových příkladech ve třídě. O atraktivitě výuky svědčí i účast další třídy osmého ročníku na jedné z aktivit.

PDP možná také podpořil vznik budoucí naučné stezky na haldu, o jejíž vybudování se již nějakou dobu snaží Klub českých turistů v Ostravě. Během spolupráce s touto institucí totiž vznikl nápad lobovat u zastupitelů i ze strany

pedagogické veřejnosti za finanční dotaci na tento projekt (viz. článek v listopadovém čísle Ostravské radnice).

Konečně samotní učitelé si uvědomili hranice tradiční výuky. Žáci měli zejména zpočátku problémy s volností a svobodou práce, kterou jim projekt nabídl. Poměrně bezradní mi připadali, když dostali možnost sami si určit témata své práce. Zasažení zejména frontální výukou nebyli na takovou práci zvyklí. Tato nenásilná zpětná vazba o tradiční výuce mne utvrdila v přesvědčení, že dobře uskutečněná reforma školství (realizována na základě různých PDP) má smysl.

X. Budoucí perspektiva příkladu dobré praxe

Nevím, zda tento příklad může někomu posloužit jako konkrétní návod pro uskutečnění vlastního projektu. Jsem si vědom, že tematické projekty již ve školství nejsou novinkou. Myslím ale, že jeho struktura a mé nové zkušenosti budou v případě naší školy prospěšné zejména těm učitelům, kteří podobný projekt s jiným tématem budou v budoucnosti plánovat a realizovat. Jisté je, že již během projektu projeví zájem například naši přírodovědci o každoroční realizaci projektového dne na haldě s devátými ročníky. Tento „nový“ projekt nebude časově a finančně náročný a bude naplánován v jarních měsících, které se pro výzkum terénu haldy více hodí. Osobně si myslím, že učitelé, kteří s takovými projekty nemají více zkušeností by mohli začínat s projektem menšího rozsahu a postupně jej rok od roku vylepšovat a rozšiřovat jak po metodické, tak po obsahové stránce. I z dalších příkladů dobré praxe, které si za své téma zvolily výchovu ke kulturně historickému dědictví je jasné, že i té nejmenší škole se vždy bude nabízet spousta zajímavých témat, které stojí za to s žáky každoročně realizovat.

XI. Odkazy na kontaktní osoby a adresa

ZŠ Ostrava, Matiční 5
702 00 Ostrava
www.zs-mat5.cz

Mgr. Vladimír Matuš
e-mail: vadimir.matus@zs-mat5.cz